

To cite this article: Sözer, Z. (2024). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde "-ince" zarf-fiil eki ile "-diği zaman" zarf-fiil öbeğinde karşılaşılan zorluklar ve çözüm önerisi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*. 7(3), 459-478

Makalenin türü / Article type: araştırma makalesi / research article

🔓 açık erişim

Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi
International Journal of Teaching Turkish as a Foreign Language

Geliş/Received: 31.10.2024 Kabul/Accepted: 15.11.2024

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE "-İnceE" ZARF-FİİL EKİ İLE "-DİĞİ zaman" ZARF-FİİL ÖBEĞİNDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Zeki SÖZER^a

^a Dr., DİLMER, İstanbul, TÜRKİYE, zekisozer@gmail.com

 : 0000-0001-8224-9552

Öz: Çalışmamızın amacı, birbirine benzer yapılar olan "-İnceE" zarf-fiil ekiyle "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğini işlevleriyle birlikte ele alıp bu iki yapı arasındaki ayrımları ortaya koymak suretiyle yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin, bu iki yapıyı birbirine karıştırmadan kullanmalarına yardımcı olmaktır. Bu amacımıza yönelik olarak yabancılar için yazılmış Türkçe ders kitaplarını, konuyla ilgili makaleleri, tezleri ve Türkçe dil bilgisi kitaplarını inceledik. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizini yöntemini kullandık. Alan yazın taramasından elde ettiğimiz bilgileri içerik analizi yöntemiyle inceledik. Çalışmamızın sonucunda birbirine benzer yapılar olan "-İnceE" ve "-DİĞİ zaman" yapıları arasında tespit ettiğimiz bizce en önemli ayrım, "-İnceE" eki alan fiilin temel cümlenin fiili ile sadece öncelik ilişkisi ile bağlı iken, "-DİĞİ zaman" yapısı alan fiil temel cümlenin fiiline öncelik, sonralık ve eş zamanlılık ilişkisi ile bağlıdır. Yabancılar Türkçe alanında yapılacak çalışmalarda "-İnceE" ve "-DİĞİ zaman" yapıları tek tek ele alındıktan sonra öğrenciler ve alan öğretmenleri için iki yapının ayrımlarının detaylı olarak verilmesi ve buna uygun materyaller üretilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: "-İnceE" zarf-fiil eki, "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği, "-DİĞİnde" zarf-fiil eki, Zarf-fiil ekleri, Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

DIFFICULTIES ENCOUNTERED IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE WITH THE "-İncE" AND "-DİĞİ zaman" GERUND SUFFIXES AND SUGGESTIONS FOR SOLUTIONS

Abstract: The aim of our study is to help learners of Turkish as a foreign language to use these two structures without confusing them with each other by dealing with the adverbial-verbial suffix "-İncE" and the adverbial-verbial phrase "-DİĞİ zaman", which are similar structures, together with their functions and revealing the distinctions between these two structures. For this purpose, we examined Turkish textbooks written for foreigners, articles, theses and Turkish grammar books on the subject. In our study, we used document analysis method, one of the qualitative research methods. We examined the information we obtained from the literature review by content analysis method. As a result of our study, the most important distinction between the similar structures "-İncE" and "-DİĞİ zaman" is that the verb that takes the suffix "-İncE" is connected to the verb of the base sentence only with the relation of priority, while the verb that takes the structure "-DİĞİ zaman" is connected to the verb of the base sentence with the relation of priority, posteriority and simultaneity. In the studies to be carried out in the field of Turkish for foreigners, we believe that after the "-İncE" and "-DİĞİ zaman" structures are discussed one by one, the distinctions of the two structures should be given in detail for students and field teachers and appropriate materials should be produced accordingly.

Keywords: "-İncE" gerund suffix, "-DİĞİ zaman" gerund suffix, "-DİĞİnde" gerund suffix, Gerunds, Teaching Turkish as a foreign language

1. GİRİŞ

Türkçenin yabancılara öğretimi çok eskilere dayansa da 1992'de Türkistan coğrafyasındaki Türk Cumhuriyetleri'nden yaklaşık 10.000 öğrencinin üniversite okuması için Türkiye'ye getirilmesiyle önem kazanmıştır. 2011'de başlayan Suriye'deki iç savaşla birlikte gelen milyonlarca mültecinin uzun süre Türkiye'de kalacağı anlaşıldıktan sonra ise yabancılara Türkçe öğretimi, belediyelerin açtığı kurslara kadar yayılmıştır. Son 20-25 yıl içinde açılan 208 devlet ve vakıf üniversitesine yabancı öğrencilerin artan ilgisiyle günümüzde yabancılara Türkçe öğretimi son derece önemli bir duruma gelmiştir. 1992'lerde Ankara Üniversitesi TÖMER'in kurumsal çalışmalarıyla ilerleyen bu alan, birçok üniversitenin açtığı nitelikli Türkçe Öğretim Merkezleri ve yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi alanında açılan yüksek lisans ve doktora programlarıyla kısa bir zamanda büyük bir ilerleme kaydetmiştir.

2000'lere kadar Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler her yaptıkları kur sonunda okuma-anlama, dinleme-anlama, dikte, dil bilgisi, yazılı anlatım ve sözlü anlatım sınavları sonucunda başarılı olurlarsa bir üst kura devam edebiliyorlardı. 15-17 Ekim 2000 tarihleri arasında Krakov'da tertip edilen Eğitim Bakanları Daimi Konferansı'ndan sonra imza edilen sonuç bildirgesiyle Avrupa Ortak Dil Kriterleri Projesi'nin uygulamaya konmasına karar verilmiştir. Avrupa'da alınan bu kararlar, çok kısa süre sonra

Türkiye’de de uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde üniversitelerin Türkçe merkezleri artık öğrenciyi dört temel beceriye (okuma-anlama, dinleme-anlama, sözlü anlatım [karşılıklı konuşma ve serbest konuşma] ve yazılı anlatım) göre değerlendirip bir üst kura geçip geçemeyeceğine karar vermektedir. Bu yeni değerlendirme biçimiyle dikte ve dil bilgisi öğretimi yazılı ve sözlü anlatım içinde değerlendirilmektedir.

Dil bilgisinin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sonucunda verilen sertifikada puan olarak karşılığının olmaması bu alanda yazılan kitaplarda da dil bilgisine yeteri kadar yer verilmemesine sebep olmuştur. Oysa sosyal yapı ve kültürün işlevsel dil bilgisindeki görünümü ele alındığında "Bir çay mı içsek?" cümlesi dil dışı bir açıklama gerektirmektedir (Saat, Kanmaz, Kılıçaslan, 2024, s.212). "Bir çay mı içsek?" diyen konuşucu, dinleyiciye bir çay içme isteği olduğunu ve bu isteği hakkında fikrini sormaktadır. Buna karşılık "Bir çay mı içsek?" cümlesi, klasik dil bilgisi kitaplarına göre dilek-şart kipidir ve cümleye dilek anlamı vermektedir (Bozkurt, 1995, s.57; Hengirmen, 1999, s.223; Yelten, 2013, s.191; Ediskun, 1992, s.184). Çalışma konumuz olan "-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği hakkında bilgi almak için incelediğimiz Yeni Hitit, Yeni İstanbul, Yedi İklim Türkçe ve Yabancı Dilim Türkçe kitapları da klasik dil bilgisi kitaplarından pek farklı değildir. İncelediğimiz bu dört kitaptan "-İncE" ve "-DİĞİ zaman" yapıları hakkında sadece Yeni İstanbul kitabında "-DİĞİ zaman" yapısına ait bir cümlelik bir açıklama bulunmaktadır. Bu durumda öğrenciye gerekli dil bilgisini verme görevi öğretmenin bilgisine ve yetkinliğine kalmaktadır. Öte yandan yabancı dil olarak Türkçe alanında çalışan öğretmenlerin yararlanabileceği dilbilgisi kitaplarını; İngilizce, Almanca veya Fransızca için yazılmış benzerleriyle kıyasladığımızda son derece az ve yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple çalışmamızın sonucunda "-İncE" ve "-DİĞİ zaman" yapıları ve bu yapıların farkları hakkında bilgiler alanda çalışan öğretmenler ve öğrenciler için konuyu daha iyi anlamaları açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.1. Amaç

Çalışmamızın amacı benzer yapılar olan "-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinin arasındaki farkları belirleyerek yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin bu iki yapıyı karıştırmadan kullanmalarını sağlamaktır.

1.2. Problem

"-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği birbirine çok benzer yapılar olduğu için yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin bu iki yapıyı karıştırmadan kullanabilmesi oldukça güçtür:

1. Ankara'ya vardığım zaman seni ararım.
2. Ankara'ya varınca seni ararım.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere "-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği birbirinin yerine kullanılabilir. Buna karşılık bazı örneklerde ise bu mümkün olmamaktadır:

1. Onu gördüğüm zaman ofisinde çalışıyordu.
2. Onu görünce ofisinde çalışıyordu.

Görüldüğü üzere aynı cümle için 1. örnekte "-Diğİ zaman" zarf-fiil öbeği mümkün olduğu halde 2. örnekte "-İncE" zarf-fiil eki cümlenin bozuk olmasına sebep olmaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışmamız, "-İncE" zarf-fiil eki ve "-Diğİ zaman" zarf-fiil öbeği arasındaki farkları tespit etmeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma bir kuram oluşturabilmek amacıyla sosyal olguları bağlı buldukları çevrenin içinde gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymaya yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.37).

2.1. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi kullanılmak suretiyle yapılmıştır. Doküman analizi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren materyallerin çözümlemesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.189).

Araştırmada yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış İstanbul Yabancılar İçin Türkçe B2, Yedi İklim Türkçe B2, Yeni Hitit B1, Yabancı Dilim Türkçe-4 (B2) kitapları, Türklere yönelik yazılmış 11 dil bilgisi kitabı, 2 adet yüksek lisans tezi ve konuyla ilgili makaleler incelenmiştir. Görsel materyal olarak da Yunus Emre Enstitüsüne ait YouTube kanalındaki konuyla ilgili açıklamalar ele alınmıştır.

2.2. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi tekniği kullanılarak belirlenen metinlerin, belgelerin, dokümanların, temaların içerikleri belli kurallar dahilinde objektif bir biçimde analiz edilebilmektedir (Metin ve Ünal, 2022, s.275).

3. BULGULAR

3.1. "-İncE" Zarf-Fiil Ekine Ait Bulgular

"İstanbul Yabancılar İçin Türkçe" B2 ders kitabında "-Diğİ zaman" zarf-fiil öbeği 'Zarf-Fiiller' başlığı altında şu şekilde verilmektedir:

"fiil + (mA) DIK + iyelik eki zaman / (n) dA

Bu zarf-fiil, temel cümledeki olayın gerçekleşme zamanını anlatır.

Örnek:

Derse girdiğim zaman / girdiğimde saat 10.00'du.

Tatile çıktığım zaman / çıktığımda bol bol kitap okuyacağım.

Akşamları erken uyumadığım zaman / uyumadığımda ertesi gün çok yorgun hissediyorum.

Yağmur yağdığı zaman / yağdığında (yağınca) hüzünlenirim.

Yaz geldiği zaman / geldiğinde (gelince) ailemle yazlığa gider, denize gireriz.

Ailemi ziyaret etmediğim zaman / etmediğimde (etmeyince) kendimi iyi hissetmem."

"-İncE" zarf-fiil eki Yunus Emre Enstitüsünün ders kitabı olan "Yedi İklim Türkçe" serisinin B2 düzeyinde "-Er ... / -mEz" ve "-EcEğİ sırada" yapılarıyla örnekler verilerek ele alınmaktadır:

1. Okuldan dönünce ödevini yapar.
2. Okuldan döner dönmez ödevini yapar.
3. Tam uykuya dalacağı sırada telefon çaldı.

Ancak kitapta "-İncE" zarf-fiil ekine ait alıştırmalar olmasına rağmen eke ait herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Serinin B2 düzeyine ait öğretmen kitabında da "-İncE" ekiyle ilgili bir açıklamaya rastlanmamıştır.

Buna karşılık Yunus Emre Enstitüsünün Youtube kanalında (Yunus Emre Enstitüsü, t.y.) "-İncE" ekinin sadece zaman işlevi olduğu belirtilmiş ve ünlü uyumuna göre örnek cümleler verilmiş. Verilen örnek cümleler aynı zamanda "-DİĞİ zaman" ekiyle de tekrarlanarak iki ekin aynı olduğu vurgusu yapılmış ve videoda "-İncE" ekine ait şu örnekler verilmiş:

1. Sana sarılınca tüm üzüntülerimi unutuyorum.
2. Sen gelince bahar geliyor.
3. Sen gülünce güller açar.
4. Parayı bulunca bizi unuttu.
5. Kitabı okuyunca her şeyi daha iyi anlamış.
6. Gerçeği anlayınca özür dilemiş.
7. Özür dileyince rahatlamış ve huzurla yürümüş.
8. Yürüyünce yorulmuş.

Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından hazırlanan "Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe" serisinin B1 düzeyi kitabında bulunan "-İncE" zarf-fiil ekine ait kitapta herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. "-İncE" ulaçlar başlığı altında "-EcEğİ sırada", "-Er ..., -mEz", "-DİĞİ sırada" yapılarıyla birlikte ele alınmaktadır. Kitapta "-İncE" zarf-fiil ekine ait şu örneklere yer verilmektedir:

1. Uçak iki saat rötör yapınca yolcular havaalanında zor durumda kaldı.
2. Bu sabah otobüsü kaçırınca işe geç kaldım.
3. Sabahları kahve içmeyince kendime gelemiyorum.
4. Öğretmen soru sorunca çok heyecanlanıyorum.
5. Birol'u yakından tanıyınca daha çok sevdim.
6. ~~Ben gelince Ali uyuyordu.~~¹

"-İncE" zarf-fiil eki, alıştırma kitabı niteliğinde olan "Yabancı Dilim Türkçe" serisinin dördüncü kitabı olan B2 seviyesinde hiçbir açıklama olmadan verilmektedir. Öte yandan kitapta "-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği alternatiflerinden birinin kullanılmasını isteyen alıştırmalar bulunmaktadır.

"-İncE" eki birçok çalışmada 'zarf-fiil' veya 'ulaç' kategorisi altında gösterilip zaman işleviyle verilmektedir (Yelten, 2013, s.173; Karaağaç, 2013, s.383-384; Guzev ve Deniz Yılmaz, s.23; Bayraktar, 2018, s.187; Hatiboğlu, 1974, s. 77). Ergin (1992, s.341) "-İncE" ekine gerundiumlar madde başı altında yer vererek ekin Türkçede eskiden beri bulunduğunu ve durum zarfı olduğu gibi zaman zarfı olarak da kullanıldığını belirtmektedir.

Korkmaz (2017, s.558), "-İncE" ekini zaman gösteren zarf-fiiller başlığı altında ele alıp ekin, cümledeki esas fiilin zamanını başka bir fiilin zamanına göre ayarladığını ve "-DİĞİ zaman" anlamı verdiğini ifade etmektedir. Korkmaz (2017, s.985), başka bir yazısında "-İncE" ekinin olumsuz şeklinin çoğunlukla "-madan", "-maksızın" zarfının yerini tuttuğunu belirtmektedir.

"-İncE" ekini İzleme Zarf-Fiilleri maddesi altında ele alan Banguoğlu (2015, s.433), ekin temel cümlelerin fiilinin zaman bakımından kendilerini izlediğini ifade ettiğini ve ayrıca ekin, temel cümlelerin yargısını doğal sonuç gibi göstermeye yaradığını ifade etmektedir.

Adalı (2004, s.60), "-İncE" ekine Eylemsi Ardılları madde başı altında yer verip bu eklerin Türkçede eylem cümleleri, isme, sığata veya belirtece dönüştürülerek bir çekirdek cümle içine yerleştirilebileceğini ve bu şekilde bağımsız bir çekirdek cümlelerin yan tümceye dönüştürülebileceğini belirtmektedir. Adalı "-İncE" ekine, üç öbekte topladığı eylemsi ardıllarından, ulaçlık ardılları içinde yer vermektedir.

Sebzecioğlu (2016, s.386-387), "-İncE" ekini "-DİĞİ zaman" ile birlikte ele alıp "Öğretmen gelince kitaplar açıldı." cümlesini kullanarak eki; iki olay arasındaki ilişki, bir sarkacın bir diğersarkaca çarpması sonucunda hemen oluşan harekete benzetilebileceğini belirtmektedir.

---

¹ Örnek cümle kitapta bu şekilde üstü çizili olarak yer almaktadır.

Ana tümcenin öznesiyle "-İncE" ekinin bulunduğu cümlenin öznesi aynı veya farklı olabilir. Ana tümcenin fiili, "-İncE" ekini alan yan tümcenin fiilinden sonra gerçekleşir ve iki eylem arasında nedensel bir ilişki vardır (Özsoy, 1999, s.234).

Tiken (1999, s.290), çalışmasında "-İncE" ekine şu şekilde yer vermektedir:

"-ınca'lı zarf-fiil

1) "-dığı zaman" anlamında, bağlandığı fiil hareketinin, kendi (zarf-fiil) hareketi ile aynı zamanda gerçekleştiğini (zamandaşlık) ifade eden bir zarf durumunda bulunmaktadır: Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda... (SF, 8.1). Gelince hışm ile bir tos vururdu Köprü'ye ki (SF, 239.8)."

Deny (1921/1941/2012, s.426), "-İncE" ekini 'Fiilin zarf-fiilleri' başlığı altında şöyle ele almaktadır:

"8. -İncA

Örn.: Sevince;

uyyunca,; yani ben, sen, o, biz, siz, onlar, sever sevmez, sevdikleri (uyudukları) zaman."

Hengirmen (2002, s.260), "-İncE" ekini 'Zaman Ulaçları' madde başı altında ele alıp şu örnekleri vermektedir:

1. Yaz gelince hep birlikte tatile çıkarız.
2. Köşeyi dönünce, pastaneyi görürsün.
3. Ankara'ya gelince, lütfen bize de uğrayın.
4. Hasta olunca, hemen doktora gitmelisiniz.
5. Seninle evlenince, dünyanın en mutlu insanı olacağım.
6. Sorunlar büyüyünce, iş yerini kapatmak zorunda kaldık.

Hengirmen (2002), "-İncE" ekinin genellikle "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğiyle aynı anlamı verdiğini belirtip görüşünü desteklemek için şu örneklerle yer verir:

1. Kış gelince kayak yaparız.
2. Kış geldiği zaman kayak yaparız.
3. Zamanın olunca daha büyük bir ev alırız.
4. Seni görünce içime huzur doluyor.
5. İnsanın akli az olunca başına çok iş gelir.
6. Sen gidince ev bomboş kaldı.
7. Aşk gelince akıl yıllık izne çıkarmış."

"-İncE" ekini 'Bağ-Fiiller' madde başı altında ele alan Zülfikar (1969, s.112), bu ekle yapılan bağ-fiillerin iki işin art arda yapıldığını bildirdiğini ve "-İncE" eki yerine "-DİĞİ zaman" yapısını kullanabileceğimizi belirterek buna uygun örnekler vermektedir:

1. Havalar ısınınca pencereleri açarız.
2. Havalar ısındığı zaman pencereleri açarız.
3. Erol'u görünce tebrik et.
4. Erol'u gördüğün zaman tebrik et.

Emre (1945, s.397), "-İncE" ekiyle her fiilden bir bir zaman ulacı oluştuğunu, söylemin anlattığı eylemin kılınma zamanını ulacın eyleminden sonra olmak üzere sınırladığını belirtir. Ekin olumsuz şekline ayrı bir madde başı açarak yer veren Emre, olumsuz şeklin anlatış alanının olumsuzundan değişik olduğunu belirtmektedir.

"-İncE" zarf-fiil eki kullanıldığında, önce yan cümledeki fiil, hemen sonra da temel cümledeki fiil gerçekleşir. Temel cümledeki fiilin gerçekleşmesi yan cümledeki fiile bağlıdır. Ek, zaman bildirmesi yanında temel cümledeki fiil, yan cümledeki fiile bağlı olarak gerçekleştiği için sebep de bildirir (Bölükbaş, 2021, s.108).

Birleşik cümlelerdeki öncelik ilişkisi, yan cümle olayının temel cümle olayından önce gerçekleşmesini gerektirir. "-İncE" zarf-fiil eki öncelik anlatan yan cümleler kurmak için kullanılan temel yapılandıdır. "-İncE" eki sadece öncelik anlatımı gösterir, sonralık veya eş zamanlılık anlatımı göstermez. Temel cümle isim cümlesi olduğu durumlarda "-İncE" ekinin kullanımı kabul edilemez olur (Çetintaş Yıldırım, 2005).

Turan (2017, s.51), çalışmasında "-İncE" ekine zaman işlevli zarf-fiiller içinde yer verip bitmişlik gösterdiğini belirterek ekin konu değiştirmek için kullanıldığını belirtir: Doktor Murat Bey'e gelince, çok iyi bir doktor olduğunu söylediler.

"-İncE" ekinin olumsuz şekli ile bağlı olduğu temel cümle arasında zaman ilişkisinden daha çok bir tür zaman-koşul ilişkisi oluşturmaktadır (Gürkan, 2017, s.117). Gürkan bu görüşü için şu örnekleri vermektedir:

1. Dikkatle bakılmayınca sezilmiyor.
2. Can çıkmayınca umut çıkmaz.
3. Sinek olmayınca sıtma olmazdı.
4. Olmayınca ne yapsın?

"-İncE" zarf-fiil ekinin zaman zarf-fiillerinden olmasının yanında ekin ulandığı fiille temel cümledeki fiili arasında bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. "-İncE" eki alan fiil, temel cümledeki fiilden önce

gerçekleşmesi gerekir. Ayrıca "-İncE" ekinin ulandığı fiil ile temel cümledeki fiili arasında zaman bakımından ardıllık olması yanında iki eylem arasında fazla zaman geçmemiş olması da gerekmektedir. "-İncE" ekinin olumsuz şeklinde sebep anlamı daha belirgindir (Koşucu, 2007, s.57-58).

Zaman ulacı yapmaya yarayan eklerden biri olan "-İncE" eki artçıl ulaç olarak tanımlanmaktadır. Ekin olumlu şekli kendisinden sonra gelen eylemin, eyleminin kendinden sonra yapıldığını veya yapılacağını belirtir. "-İncE" ekinin olumsuz şeklinde neden anlamı öne çıkar. Ek, "-DİĞİ zaman" ve "-DİKÇE" yapılarına benzer anlamlar da verir (Demir, 2013, s.471).

"-İncE" zarf-fiil ekiyle kurulan yan cümle, temel cümleye belli bir zamansal arka plan oluşturmaktadır. "-İncE" eki öncelik, sonralık, eş zamanlılık anlamında bir zamansal ilişkiden daha çok bağlı olduğu temel cümle arasında bir çeşit zaman-şart ilişkisi bulunmaktadır (Johanson, 1991, s. 105; aktaran Aydemir, 2019, s.68-69). Ali hastalanınca eve gitti cümlesinde temel cümleyle yukarıda belirtildiği gibi zaman-şart ilişkisi bulunmaktadır. Öte yandan "-İncE" eki alan yan cümleyle temel cümle arasında öncelik ilişkisi mevcuttur. Ayrıca "-İncE" örnek cümlede iki olay arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır (Aydemir, 2019, s.69).

Leontiç (2017, s. 77) "-İncE" ekiyle oluşan zarf-fiiller hareket durumunun ortaya çıktığı anı bildirdiğini ve "-İncE" ekinin, "-DİĞİ zaman" ve "-DİĞİnde" yapıları yerine kullanılabildiğini belirtip bu görüşünü desteklemek ve ekin ifade ettiği diğer anlamları göstermek için çalışmada şu örneklerle yer vermektedir:

1. Berrin düşünce ağlamaya başladı.
2. Doktorun verdiği hapları içince iyileşmiş.
3. İstanbul'a gitti, Aya Sofya'yı ziyaret etti. > İstanbul'a gidince Aya Sofya'yı ziyaret etti.
4. Salona girdi ve misafirleri gördü. > Salona girip misafirleri gördü.
5. Evden çıktığında hava bulutluydu. / Evden çıktığı zaman hava bulutluydu. / Evden çıkınca hava bulutluydu.

3.2. "-DİĞİ zaman" Zarf-Fiil Öbeğine Ait Bulgular

Yeni Hitit kitabında "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği ulaçlar konusu altında "-DİĞİnde" zarf-fiil eki ve "-EcEĞİ zaman" zarf-fiil öbeği ile birlikte örnekler şeklinde verilmiş, ancak kitapta "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği hakkında açıklama bulunmamaktadır. Kitapta "-DİĞİ zaman"a ait şu örneklerle yer verilmektedir:

1. Eve döndüğüm zaman önce telefon mesajlarına bakarım.
2. İlkbahar geldiği zaman tüm doğa canlanıyor.

3. ~~Onu son gördüğüm zamanda küçük bir çocuktur.~~²

Yeni İstanbul kitabında "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği ve "-DİĞİnde" eki birlikte verilerek Türkçe ve İngilizce olarak bu iki biçimin temel cümledeki olayın gerçekleşme zamanını anlattığı belirtilmektedir.

Yedi İklim serisinin B2 seviyesi kitabında ve Yabancı Dilim Türkçe 4 kitabında "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğine ait herhangi bir açıklama bulunmamaktadır (Gültekin vd, s.45; Sözer ve Yılmaz, s.82). Yedi İklim Türkçe kitabında "-DİĞİ zaman" yapısı bir okuma metninde geçen cümlelerle açıklanmaya çalışılmaktadır:

1. Meroz, şehre geldi. Güneş henüz batmamıştı. (Okuma parçasında geçen cümleler)
2. Meroz, şehre geldiğinde güneş henüz batmamıştı. (Türetilen cümle)

Buna karşılık Yunus Emre Enstitüsünün Youtube kanalında “-DİĞİ zaman”zarf-fiil öbeğinin, iki işten birinin yapılması diğerinin sonucuna ya da sonuçlanmasına bağlı olduğu durumlarda kullanıldığı ve “-DİĞİ zaman”ekinin asıl fiildeki hareketin zamanını belirlediği ifade edilmiş ve videoda bu yargıları desteklemek amacıyla “-DİĞİ zaman”zarf-fiil öbeğine ait şu örnekler verilmiştir (Yunus Emre Enstitüsü, t.y.):

1. Parayı aldığım zaman size borcumu ödeyeceğim.
2. Parayı aldığında size borcumu ödeyeceğim.
3. Mezun olduğun zaman çalışmaya başlayacaksın.
4. Araba aldığı zaman herkes yemek ısmarladı.
5. Ders başladığı zaman sınıfa yeni girmiştik.
6. Büyüdüğünüz zaman ne olacaksınız?
7. Aliler geldikleri zaman yemeklerin siparişini verelim.
8. Seni görmediğim zaman uyuyamıyorum.

Türkçe dil bilgisi çalışmalarının birçoğunda "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğine yer verilmemektedir. Bazı çalışmalarda ise "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği yerine, benzer şekli olan "-Diğİnde" ekine yer verildiğini görmekteyiz.

"-Dık" / "-DUK" sıfat-fiil ekinin bulunma durum ekiyle birleşmesinden oluşan ve asıl fiildeki eylemin zamanını belirleyen "-DıktA" / "-DuktA" zarf-fiil eki, Eski Oğuz Türkçesi ve devamı olan Osmanlı Türkçesi dönemlerinde yaygın olarak kullanıldığı halde, günümüz Türkiye Türkçesinde bu şekliyle kullanımdan düşmüş ve yerini sıfat-fiil ile bulunma durumu eki arasına birinci, ikinci, üçüncü şahıs

² Örnek cümle kitapta üstü çizili olarak verilmiştir.

iyelik eki almış şekillere bırakmıştır. Bu kullanımıyla, zarf-fiil şahsa bağlı bir zaman bildirme özelliği kazanmıştır (Korkmaz, s.879).

Tiken (1999, s.345-346), "-DİĞİ zaman"zarf-fiil öbeğine, yazısında "-dığı zaman'lı zarf-fiil" başlığı altında yer verip "-DİĞİ zaman"ın zamandaşlık, sebep ve şart ifadeleriyle zarf olarak fiile bağlandığını belirtir.

Deny (2012, s.426) de eserinde doğrudan "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğine yer vermez, onun yerine "-DıktA" başlığı altında verdiği örnekleri "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğiyle açıklamayı tercih etmektedir.

Banguoğlu (2015, s.434), "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğini 'Eş zaman zarf-fiilleri' madde başı altında ele almış ve başcümle fiilinin kendileriyle aynı zamanda gerçekleştiğini göstermeye yaradığını dile getirmektedir.

Emre (1945, s.405), iyelik bilgileri alan "tik-" ortacının, zaman isimlerine ulanarak zaman ulaçları oluşturduğunu belirtip bir örnek cümle vermektedir.

"-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğini bileşik ekler içinde yer veren Sebzecioğlu (2016, s.386), "-DİĞİ zaman"ı "-İncE" ekiyle birlikte ele alıp bunların benzer veya yakın işlevli olduğunu belirterek, cümleye yükledikleri anlamsal farklara da dikkat çekmektedir.

Özsoy (1999, s.125), "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğine çalışmasında şu şekilde yer vermektedir:

"-Dığ-I zaman ilgeç yantümcesindeki olay/hareketin ana tümcedeki olay/hareketten önce veya aynı zamanda yer aldığını belirtir."

Çalışmasında "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğini 'Zaman Ulaçları' başlığı altında ele alan Hengirmen (2002, s.258-259), "-DİĞİndE" ekiyle "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinin genellikle aynı anlamı verdiğini belirtmektedir.

"-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğiyle kurulan yan cümleleri, kendilerinden sonraki temel cümlenin veya başka bir yan cümlenin zaman belirteci olarak nitelemektedir (Aydın, 2004, s.52).

"-DİĞİ zaman" yapısı, cümleye zaman anlamı katar. Yan cümledeki fiil, temel cümledeki fiilin gerçekleşme zamanını bildirir. Temel cümledeki fiil geniş zaman veya şimdiki zaman çekiminde olduğu durumlarda, bu ek "-İncE" zarf-fiil ekiyle aynı anlama gelir (Bölükbaş, 2021, s.124).

"-DİĞİ zaman" yapısı eş zamanlılık, öncelik ve sonralık gösterir:

1. Ayşe evlendiğinde/evlendiği zaman yirmi beş yaşındaymış.
2. Kalemim kırıldığı zaman yazı yaz-ıyor-dum.
3. Misafirler odalarına çıktığı zaman/çıktığında/çıkınca annem içeri geldi.
4. Ayşe eve döndüğünde/döndüğü zaman annesi yemeği pişirmişti.

Birinci ve ikinci cümlede "-DİĞİ zaman" alan fiille temel cümlelerin eylemi eş zamanlılık göstermektedir. Birinci cümlede 'evlenme' olayıyla 'yirmi beş yaşında olma' durumu bir zaman noktasında örtüşmektedir. İkinci cümlede ise -(I)yor kaldırıldığı zaman "-DİĞİ zaman" yapısının birleşik cümle içerisinde kullanılması kabul edilemezdir: Kalemim kırıldığı zaman yazı yaz-dım. Sürekli görünüşünün birleşik zamandan çıkarılması, cümlelerin bozuk olmasına neden olmaktadır, zira "-DİĞİnde" ve "-DİĞİ zaman" yapıları eş zamanlılık anlatımını sadece temel cümlelerin eyleminin süreklilik anlattığı zaman verebilmektedir. Benzer şekilde dördüncü cümlede olduğu gibi, bu iki zaman ulacı sonralık anlatımında da temel cümle eylemi "-mİştİ" yapısıyla çekimli olmalıdır (Çetintaş Yıldırım, 2005).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tartışma

İncelediğimiz çalışmaların bazılarında "-İncE" ekinin sadece zaman gösterdiği belirtilmektedir (Korkmaz, 2017; Karaağaç, 2013; Yelten, 2013; Banguoğlu, 2015; Tiken, 1999; Hengirmen, 2002; Zülfiyar, 1969). Buna karşılık Özsoy (1999) "-İncE" eki alan yan cümlelerin fiiliyle temel cümlelerin fiili arasında nedensel bir ilişki olduğunu belirtir. "-İncE" zarf-fiil ekiyle kurulan yan cümle, temel cümleye belli bir zamansal arka plan oluşturmaktadır. Johanson (1991; aktaran Aydemir, 2019) ise "-İncE" ekinin öncelik, sonralık ve eş zamanlılık anlamında bir zamansal ilişkiden daha çok, bağlı olduğu temel cümle arasında bir çeşit zaman-şart ilişkisi bulunduğunu ifade etmektedir. Gürkan (2017), zaman-şart ilişkisinin "-İncE" zarf-fiil ekinin olumsuz şeklinde bulunduğunu belirtmektedir. Ancak bazı çalışmalarda "-İncE" zarf-fiil ekinin olumsuz şeklinde yan cümlelerin eylemiyle temel cümlelerin eylemi arasında nedensellik ilişkisi olduğu ifade edilmektedir (Bölükbaş, 2021; Demir, 2013; Koşucu, 2007) Aydemir (2019) ise "-İncE" ekinin zaman-şart ilişkisi yanında nedensellik ilişkisiyle de temel cümleye bağlandığını dile getirmektedir.

Birçok çalışmada "-DİĞİ zaman" yapısına yer verilmemektedir. Hengirmen (2002) ve Leontiç (2017) ise "-DİĞİ zaman" yapısıyla "-DİĞİnde" ekinin genellikle aynı anlamı verdiğini belirtmektedir. Bizce bu iki yapı her ne kadar çok benzer olsa da aralarında fark vardır:

1. İstanbul'a ilk geldiğimde hava güneşliydi.
2. *İstanbul'a ilk geldiğim zaman hava güneşliydi.
3. Onu son gördüğümde plajda güneşleniyordu.
4. *Onu son gördüğüm zaman plajda güneşleniyordu.

1. ve 3. örnekte "-DİĞİnde" eki uygun görüldüğü halde, bizce 2. ve 4. örnekte "-DİĞİ zaman" yapısının pek de uygun düşmediği görünmektedir. Bizce ilk, her, son zarflarıyla "-DİĞİ zaman" zarf-fiil

öbeğinden ziyade "-DİĞİndE" ekini kullanmak daha uygun düşmektedir. Öte yandan ilk, her, son zarflarıyla "-İncE" eki kullanılamamaktadır:

1. Rize'ye ilk gittiğimde balık yemeklerini çok beğenmişim.
2. ~~Rize'ye ilk gidince balık yemeklerini çok beğenmişim.~~

Bazı çalışmalarda "-DİĞİ zaman" yapısının "-İncE" ekiyle aynı anlamı verdiği belirtilmektedir (Korkmaz, 2017; Tiken, 1999; Hengirmen, 2002; Deny, 2012; Zülfikar, 1969; Yunus Emre Enstitüsü, t.y.). Buna karşılık Sebzeçioğlu (2016), "-DİĞİ zaman" yapısının "-İncE" ekiyle benzer veya yakın işlevli olduğunu belirterek, cümleye yükledikleri anlamsal farklara da dikkat çekmektedir. Bölükbaş (2021) ise temel cümledeki fiilin geniş zaman veya şimdiki zaman çekiminde olduğu durumlarda "-DİĞİ zaman" yapısının "-İncE" zarf-fiil ekiyle aynı anlama geldiğini belirtir. Bizce de bu iki yapı zaman ve zaman-şart göstermesi bakımından benzer işlevlidir, öte yandan "-İncE" eki alan yan cümle, temel cümleye zaman bakımından sadece öncelik ilişkisiyle bağlı olmasına rağmen "-DİĞİ zaman" alan yan cümle temel cümleye öncelik, sonralık ve eş zamanlılık ilişkisi ile bağlıdır. "-İncE" eki zaman işlevi yanında bazı cümlelerde sebep işlevi göstermesi bakımından "-DİĞİ zaman" yapısından farklıdır:

1. Bu sabah trafik sıkışınca işe geç kaldım. (Trafik sıkıştığı için işe geç kaldım.)
2. ~~Bu sabah trafik sıkıştığı zaman işe geç kaldım.~~

1. örnekte "-İncE" ekini kullanabildiğimiz halde aynı cümleyi 2. örnekte olduğu gibi "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği ile kurarsak cümle kabul edilemez olmaktadır. Ancak cümle şimdiki zaman çekiminde olursa, yani rutin anlatırsa cümle anlamlı olmaktadır: Trafik sıkışınca işe geç kalıyorum.

Banguoğlu (2015) "-DİĞİ zaman" yapısıyla kurulmuş bir cümlede yan cümlenin fiili ile temel cümlenin fiilinin eş zamanlılık gösterdiğini belirtir ve bu yapı için eş zaman zarf-fiili terimini kullanır. Özsoy (1999) da "-DİĞİ zaman" alan eylem ile ana cümledeki eylemin aynı zamanda veya önce gerçekleştiğini belirtir. Çetintaş Yıldırım (2005) ise "-DİĞİ zaman" yapısıyla kurulan cümlelerin eşzamlılık, öncelik ve sonralık gösterdiğini belirtir. Bizce de "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği öncelik, sonralık ve eş zamanlılık gösterir. Ancak "-DİĞİ zaman" alan eylem bitmişlik gösterdiğinden dolayı eş zamanlılık anlamı vermesi "-ken" zarf-fiil eki gibi çok baskın değildir.

1. Ben eve geldiğim zaman kızım uyuyordu.
2. Ben düğün salonuna girdiğim zaman herkes takısını takmıştı.
3. Eve geldiğim zaman sana her şeyi anlatırım.

1. cümlede yan cümlenin fiili olan gelmek gerçekleştiğinde temel cümlenin fiili olan uyumak daha önce başlamış ve devam etmektedir. Bu şekilde iki fiil bir noktada eş zamanlılık göstermektedir. 2. cümlede "-DİĞİ zaman" yapısı sonralık göstermektedir. Cümlede takmak fiili, girmek fiilinden önce

gerçekleşmektedir. 3. cümlede ise "-DİĞİ zaman" yapısı öncelik göstermektedir. "-DİĞİ zaman" yapısı alan gelmek fiili temel cümlenin fiili olan anlatmak fiilinden önce gerçekleşmektedir.

Zülfikar (1969) "-İncE" eki yerine "-DİĞİ zaman" yapısını kullanabileceğimizi belirttiği halde "-İncE" ekiyle yapılan cümlelerde iki işin art arda yapıldığını belirtmektedir. Her ne kadar ikinci görüşüne katılsak da Zülfikar'ın bu iki görüşü birbirine tezat oluşturmaktadır. Zira yukarıda örneklerle açıkladığımız gibi "-İncE" eki ile "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği birçok örnekte birbirinden ayrılmaktadır.

Leontiç (2017), "-İncE" eki "-DİĞİ zaman" ve "DİĞİnde" yerine kullanılabilirdiğini iddia edip savını desteklemek için şu örnekleri vermektedir:

1. Evden çıktığında hava bulutluydu.
2. Evden çıktığı zaman hava bulutluydu.
3. *Evden çıkınca hava bulutluydu.

Leontiç'in 3. örneğinde yan cümlenin fiili "-İncE" eki almış, buna karşılık temel cümle isim cümlesidir. Çetintaş Yıldırım (2005), temel cümle, isim cümlesi olduğu durumlarda "-İncE" ekinin kullanımının kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Bizce de bu görüş doğru olarak kabul edilebilir, zira isim cümlelerinde temel cümlenin eylemi isim olduğu için çoğunlukla sürerlilik gösterir. Leontiç'in verdiği 3. örnekte de hava bulutlu olma eylemi, evden çıkma eyleminden önce başladığı için bizce "-İncE" eki, "Evden çıkınca hava bulutluydu" cümlesini bozmaktadır. Ancak çok kısıtlı da olsa "-İncE" ekini isim cümleleriyle de kullanabilmekteyiz:

1. Ona borç verince iyisin, vermeyince kötüsün!

Cümle (12)'te zaman işlevi yanında şart işlevi de vardır, zira aynı cümleyi "Ona borç verirsen iyisin, vermezsen kötüsün!" şeklinde de kurabiliriz.

4.2. Sonuçlar

Bu çalışmada, "-İncE" eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğini incelenip iki yapının arasındaki farklar ele alınmaya çalışılmıştır. Buna göre her iki yapı da zaman işlevli olması açısından birbirine benzemektedir. "-İncE" veya "-DİĞİ zaman" yapısı alan yan cümle ile temel cümle arasında öncelik ilişkisi vardır ve iki yapı da eklendiği fiile bitmişlik anlamı vermesi bakımından benzeşmekte, buna karşılık sonralık ve eş zamanlılık anlamı da gösteren "-DİĞİ zaman" yapısı, "-İncE" ekinden ayrılmaktadır. Her iki yapı birçok örnekte zaman-koşul göstermesi bakımından da birbirine benzedikleri görülmektedir. Öte yandan "-İncE" eki özellikle olumsuz örneklerde zaman işlevi yanında hatta daha belirgin olan sebep işlevi özelliği "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinde bulunmamaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretmek için hazırlanan ders kitaplarında "-İncE" eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği hakkında yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişinin anlamasını kolaylaştıracak çok az bilgi olduğunu tespit ettik. Bu da eksiklikleri öğretmenlerin tamamlamasını zorunlu kılmaktadır.

İşitsel-dilsel yöntem hariç, dil öğretim yöntemlerinin ve tekniklerinin tamamı batılı bilim insanları tarafından batı dillerinin öğretilmesi için geliştirilmiştir. Mevcut dil öğretim yöntemleri, Hint-Avrupa dillerini yine çoğunlukla Hint-Avrupa dillerini konuşanlara öğretmek üzere geliştirildiği için günümüzde dil bilgisi öğretimini neredeyse yok saymaktadırlar. Eğer sadece Türk lehçeleri konuşanlara Türkçe öğreteceksek biz de dil bilgisi öğretimini ikinci plana atabiliriz. Türkiye dışındaki Türklere çok az dil bilgisi öğretmek, bolca konuşma, okuma, yazma pratiği yaparak Türkiye Türkçesi öğretebiliriz. Ancak Türkçemizi çoğunlukla farklı dil ailelerinden ve farklı kültürlerden gelen öğrencilere öğretmekteyiz. Bu sebeple bizce yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde, işlevsel dil bilgisi öğretimine gereken zaman ve önem verilmelidir.

4.3. Öneriler

Yabancılara Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretimi, geleneksel dil bilgisi kitaplarının çoğunda olduğu gibi sadece tanımlar yapılarak olmamalı. Yabancılara Türkçe öğretimini yönelik ders kitaplarında, öğretmen kitaplarında veya dil bilgisi kitaplarında dil bilgisi işlevsel açıdan ele alınmalıdır.

Bulgular bölümündeki birçok çalışmada belirtildiği gibi "-İncE" ekiyle "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeği birçok örnekte birbirinin yerine kullanılabilir. Buna rağmen hemen her eserde gördüğümüz "-İncE" ekiyle "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinin tamamen aynı olduğu anlamına gelebilecek açıklamalardan kaçınılmalıdır. İki yapı ayrı ayrı öğretildikten sonra birbirinin yerine kullanılabildiği örneklerden sonra birbirinin yerine kullanılmadığı örnekler, sebepleri ile birlikte verilmelidir.

"-İncE" ekinin isim cümleleriyle kullanımı son derece kısıtlı olduğu için, ekin bu özelliği ya öğrenciye verilmemeli ya da ekin çoğunlukla isim cümleleriyle kullanılmadığını belirtip öğrencilerin kafalarının karışmasına neden olmamak için ekin isim cümleleriyle kullanılabildiği bilgisi öğrenciye verilmemelidir.

Araştırma konumuz olan "-İncE" zarf-fiil eki ve "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinin öğrenciler tarafından karıştırılmasını en aza indirmek için yukarıda tartışma bölümünde ortaya koyduğumuz açıklamaların öğrenci için gerekli olan kısmı derste anlatılmamıştır. Bu iki yapının farklı ve benzer olduğu durumlar açıklandıktan ve buna uygun hazırlanan alıştırmalar öğrenciler tarafından cevaplandıktan sonra kontrol aşamasında öğrencilerin verdikleri her cevabın sebebi sorularak bilgileri pekiştirilmelidir.

Lütfen boşlukları *-İncE* veya *-DİĞİ zaman* yapılarıyla doldurunuz.

1. Seni ara..... saat on birdi.
2. Ali yine işe geç kal..... patron onu işten çıkardı.
3. Uçak İstanbul'a in..... yağmur yağıyordu.

4. Ben sinemaya gir..... film başlamıştı.
5. Onu ilk gör..... siyah bir mont giyiyordu.
6. Babam kız..... yanına yaklaşıyoruz.
7. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çık..... tarih 19 Mayıs 1919'du.
8. Mehmet sınavdan beklediği notu al..... çok üzüldü.
9. Eşim gök gürle..... çok korktu.
10. Onu son gör..... kantinde çay içiyordu.

Örnek Alıştırma 1 -İnce ve -DİĞİ zaman yapıları için alıştırma örneği.

Örnek Alıştırma 1 -İnce ve -DİĞİ zaman yapıları için alıştırma örneği.

Örnek alıştırma 1'deki birinci soruya öğrenci cevap vermişse ona cevabının sebebini sormalıyız. Öncelikli olarak cevap veren öğrenciden, eğer o sebebi bilmiyorsa diğer öğrencilerden "İsim cümlesi olduğu için "-İnce" eki mümkün değil veya Saat on bir olma eyleminin arama eyleminden önce başladığı için "-İnce" eki mümkün değildir." cevabını almalıyız. Aynı şekilde verilen alışımlardaki bütün soruların cevaplarının gerekçeleri öğrencilerden istenmelidir. Bu tür bir uygulama ile hem öğrencilerin kafasında iki yapının arasındaki farklar belirginleşir, hem de öğrenci cevap verirken "-DİĞİ için" zarf-fiil öbeğini kullanarak farklı bir yapının pratiğini de yapmış olur.

Yukarıdaki gibi yazılı alışımları Adobe Photoshop, Canva veya benzer programlar yardımıyla aşağıda bulunan görsel 1 gibi hazırlayıp televizyon, akıllı tahta benzeri görüntüleme cihazları yardımıyla derste kullanırsak hem tekdüzeliği önleyip öğrencinin konuya ilgisini artırabiliriz, hem de öğrencinin cümleleri anlamasını kolaylaştırabiliriz.

Görsel 1. "-İnce" ve "-DİĞİ zaman" yapıları için görsel alıştırma örneği

"-İncE" ve "-DİĞİ zaman" yapılarının "ne zaman" sorusuna cevap verdiği bilgisi öğrenciye verilmelidir. Bu iki yapı her ne kadar saat veya tarih vermek kadar belirgin olmasa da "ne zaman" sorusuna cevap verirler:

A: Ahmet'i gördün mü?

B: Evet, gördüm.

A: Ne zaman gördün?

B: Ofise geldiğim zaman/gelince (gördüm).

Yukarıdaki diyalogda "ne zaman" sorusunun "Ofise geldiğim zaman/gelince" şeklindeki cevabı başka insanlar için, zaman olarak pek bir anlam ifade etmiyor olsa da konuşucunun işe geliş saatini bilen dinleyici açısından oldukça belirgin bir zamanı ifade etmektedir. Eğer dinleyici, konuşucunun ne zaman ofise geldiğini bilmiyorsa "Tam olarak saat kaçta gördün?" şeklinde ikinci bir soru sorabilir. Öte yandan "niçin" sorusuna "-İncE" ekinin zaman işlevi yanında sebep bildiren örnekleriyle yukarıdaki gibi cevap veremeyiz:

A: Niçin futbolu bıraktın?

B: ~~Sakatlanınca.~~

Ancak aynı soruya temel cümleyle birlikte "Sakatlanınca futbolu bıraktım." şeklinde cevap verebiliriz. Eğer soru cümlesini "ne zaman" ile "Ne zaman futbolu bıraktın?" biçiminde kurarsak "sakatlanınca" cevabı anlamlı olmaktadır.

Dil bilgisel olarak hem "-İncE" zarf-fiil ekinin hem de "-DİĞİ zaman" zarf-fiil öbeğinin mümkün olduğu, ancak çeşitli sebeplerle yapılardan birinin kullanımının yaygınlaşmış olduğu; "Gülünce gözlerinin içi gülüyor.", "Hayat sevince güzel.", "Sadece işin düşünce beni hatırlıyorsun.", "Günü/zamanı gelince ödersin." gibi cümleler tespit edilip öğrencinin Türkçeyi daha iyi kullanması amacıyla okuma-anlama veya dinleme-anlama metinleri içinde öğrenciye öğretilbilir.

Kaynakça

Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul, Papatya Yayınları.

Ankara Üniversitesi TÖMER. (2023). *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (B1)*. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aydemir, İ. A. (2019). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara, Nobel Yayınları.

- Aydın, İ. (2004). Subordinate Clause in Turkish Language and Their Functions. *Dil Dergisi*, 126, 29-55. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000023
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara, TDK Yayınları.
- Bayraktar, N. (2018). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara, TDK Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul, Cem Yayınevi.
- Bölükbaş, F. (2021). *Yabancılar Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*. İstanbul, Kültür Sanat Basımevi.
- Bölükbaş, F., Gedik, E., Gönültaş, G., Keskin, F., Özenç, F., Tokgöz, H. ve Ünsal, G. (2022). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (B2)* (6. Baskı). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2011). Türkçe'de Zaman Anlatan Ulaçların Görünüş Özellikleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(1), 51-62.
- Demir, T. (2013). *Türkçe Dilbilgisi* (3. Baskı). Ankara: Kurmay Yayınları.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil bilgisi – Osmanlı Türkçesi* (1. Baskı). (A. Benzer, Çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi. (1921).
- Ediskun, H. (1992). *Türk Dilbilgisi* (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi*. İstanbul, TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1992). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul, Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.
- Guzev, V. ve Deniz Yılmaz, Ö. (2015). Ulaç (Fiilin Zarfsi Şekli) Kavrami Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 9(17), 19-29.
- Gürkan, D. Ö. (2017). Ulaçların Olumsuzluk İşaretleyicisiyle Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(1), 115-123. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.310956>.
- Hatiboğlu, V. (1974). *Türkçenin Ekleri*. Ankara, TDK Yayınları.
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe Temel Dil Bilgisi*. Ankara, Engin Yayın Evi.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2, Türkiye Türkçesi, Dil İnkılâbı, Dil-Kültür Konuları / Türkiye Türkçesi*. Ankara, TDK Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2012). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için ulaçların (zarf-fiillerin) öğretimine yönelik materyal geliştirme* (Yüksek lisans tezi). YÖK tez merkezinden erişilmiştir (317702).

- Koşucu, F. Z. (2007). *Türkçenin yabancılara öğretiminde ulaçların düzeylere göre incelenmesi* (yüksek lisans tezi). YÖK tez merkezinden erişilmiştir (214586).
- Leontiç, M. (2017). Türkçede Fiilimsiler. *Hikmet İlmî Araştırmalar Dergisi*, 29, 68-81.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 273-294.
- Özsoy, A. S. (1999). *Türkçe Turkish*. İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Saat, H., Kanmaz, F. E., Kılıçaslan, S. (2024). Yabancılara Türkçe Öğretiminde İşlevsel Dil Bilgisinin Dört Temel Dil Becerisiyle İlişkisi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 7(1), 209-235.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sözer, Z. ve Yılmaz, Hakan (2021). *Yabancı Dilim Türkçe 4* (6. Baskı). İstanbul: Dilmer Yayınları.
- Tiken, K. (1999). Türkiye Türkçesinde Basit ve Birleşik Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 47 (1999), 279-364.
- Turan, Ü. D. (2017). *Karmaşık Tümce ve Yan Tümcecikler*, (Sumru Özsoz ve Ümit Deniz Turan Ed. içinde), Genel Dilbilim-II, (s.35-60) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yelten, M. (2013). *Fakülteler ve Yüksekokullar İçin Türk Dili ve Anlatım Bilgileri*. İstanbul, Der Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yunus Emre Enstitüsü (2021). *Yedi İklim Türkçe Seti (B2)* (7. Baskı). Ankara, Başak Matbaacılık.
- Zülfikar, H. (1969). *Yabancılar İçin Türkçe Dersleri Dil bilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkçe Kursu Yayınları.

İnternet Kaynakçası

- Yunus Emre Enstitüsü. (2020). B2 - Zarflar –Dıkça / -DIğI zaman / boyunca / süresince. [YouTube Kanalı]. 14.02.2023 tarihinde <https://youtu.be/kTVY9-7gfbM?si=J0VYm-i4OomovnJZ> adresinden erişilmiştir.
- Yunus Emre Enstitüsü. (18.08.2020). B2 -IncA / -Ar...-mAz / -AcAğI sırada. [YouTube Kanalı]. 14.02.2023 tarihinde https://youtu.be/w4uaA-rR170?si=V-h1_6wK3JImYMG0 adresinden erişilmiştir.

Extended Summary

The structures "-İncE" and "-DİĞİ zaman" are closely related adverbial verbs, making it challenging for non-native speakers learning Turkish to differentiate between them. This study aims to identify the similarities and differences between these two structures. To achieve this, we conducted a literature review using the document analysis method, a qualitative research approach. The data obtained from the literature review were analyzed using content analysis techniques.

Our review revealed a notable lack of explanations regarding the "-İncE" and "-DİĞİ zaman" structures in widely used Turkish as a foreign language textbooks, such as Yeni Hitit, Yeni İstanbul, Yedi İklim Türkçe, and Yabancı Dilim Türkçe, with the exception of a single reference in Yeni İstanbul. This gap underscores the necessity of our study.

The findings indicate that the "-İncE" and "-DİĞİ zaman" structures share similarities in terms of tense and tense-condition functions. Furthermore, the verbs to which these suffixes are attached exhibit a sense of perfection. However, several distinctions can be outlined:

1. The "-İncE" suffix not only denotes time but also indicates causality, as the action in the main clause is contingent upon the cause-effect relationship with the verb in the subordinate clause. This characteristic can be referred to as a cause-time function, which is particularly evident in its negative form. In contrast, this function is absent in the "-DİĞİ zaman" structure.
2. The "-İncE" suffix exclusively conveys priority and does not express subsequent or simultaneous actions. Conversely, the "-DİĞİ zaman" structure can indicate priority, succession, and simultaneity (Çetintaş Yıldırım, 2005).
3. Temporal adverbs such as "first," "every," and "last" cannot precede the verb to which the "-İncE" suffix is added. We contend that the use of these adverbs with the "-DİĞİ zaman" structure is also somewhat inappropriate. These temporal adverbs are more suitably employed with the similar structure "-DİĞİndE," as illustrated below:

1. Onu ilk gördüğümde onu çok beğenmişim.
2. Onu ilk gördüğüm zaman onu çok beğenmişim.
3. Onu ilk görünce onu çok beğenmişim.

As demonstrated, the "-İncE" suffix and the "-DİĞİ zaman" adverbial phrase can often be used interchangeably. However, during the instruction of these structures, care should be taken to avoid suggesting that they are entirely synonymous. After teaching the two structures separately, it is essential to provide examples of interchangeable usage, along with explanations, following instances where they cannot be used interchangeably.